

Paweł Letko

Rosja wobec krajów bałtyckich - główne problemy w stosunkach dwustronnych w roku 2004

Przegląd Wschodnioeuropejski 3, 203-222

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PAWEŁ LETKO

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

ROSJA WOBEC KRAJÓW BAŁTYCKICH – GŁÓWNE PROBLEMY W STOSUNKACH DWUSTRONNYCH W ROKU 2004

Rok 2004 był to czas, kiedy dyplomacja rosyjska musiała przełknąć gorzką pigułkę – po raz kolejny kraje Zachodu, nie zważając na ostrzeżenia, a czasami wręcz groźby Moskwy, postanowiły przyjąć w swoje szeregi państwa Europy Wschodniej. Strefa wpływów Federacji Rosyjskiej ponownie się skurczyła, chociaż tym razem trzeba raczej mówić o instytucjonalizacji procesu, który rozpoczął się już w 1991 r., kiedy Łotwa, Litwa i Estonia ogłosiły niepodległość i obrały wyraźnie prozachodni kurs.

Kiedy w 2004 r. kraje te przyjęto do Unii Europejskiej i NATO, zostało to bardzo źle odebrane przez Kreml. Stosunki Rosji z krajami bałtyckimi nigdy nie należały do najłatwiejszych. Przez cały okres dążenia Litwy, Łotwy i Estonii do znalezienia się w strukturach politycznych i wojskowych Zachodu obie strony reprezentowały postawy roszczeniowe, a często wręcz wrogie. Kwestii spornych było bardzo wiele, najczęściej jednak podnoszone tematy to: problem prawnego uregulowania granic, sytuacja ludności rosyjskojęzycznej w Pribałtyce, transport do/z Obwodu Kaliningradzkiego, a także skrajnie różne interpretacje historii najnowszej, które były zasadniczym źródłem wielu zadrażnień w stosunkach dwustronnych.

W 2004 r. ten bagaż nadal ciążył obu stronom. Kiedy wstąpienie Litwy, Łotwy i Estonii w struktury europejskie było już nieuniknione, Rosja chciała to przynajmniej częściowo wykorzystać. Dyplomacja rosyjska ruszyła do kolejnej ofensywy. Po pierwsze, należało przekonać zachodnich partnerów państw bałtyckich, że wina za problemy w stosunkach z Rosją leży całkowicie po ich stronie. Po drugie, wykorzystać struktury europejskie do wywierania nacisku na władze Litwy, Łotwy i Estonii, powołując się na zapisy prawa europejskiego, które powinny obowiązywać wszystkich członków UE.

Jeśli chodzi o sytuację ludności rosyjskojęzycznej, to państwem, do którego strona rosyjska nie zgłaszała w tej kwestii zastrzeżeń, była Litwa. Politycy

rosyjscy chwalili rząd w Wilnie, stwierdzając, że w tym kraju nie ma różnic między obywatelami a osobami pozbawionymi obywatelstwa¹.

Zdecydowanie inaczej, ich zdaniem, wyglądała sytuacja na Łotwie i w Estonii. Obydwa kraje były w tej dziedzinie wielokrotnie ostro krytykowane. Głos w tej sprawie kilkakrotnie zabierał nawet prezydent Władimir Putin. Wykorzystał szczyt Rosja–UE, aby oskarżyć państwa bałtyckie o łamanie praw człowieka, mając na myśli oczywiście ich rosyjskojęzycznych mieszkańców. Rosyjski prezydent wyraził nadzieję, że przystąpienie tych krajów do UE wymusi na nich zmiany w tym zakresie, czemu Rosja będzie się bacznie przyglądać². Pod koniec roku w czasie konferencji prasowej stwierdził także, iż rosyjskojęzyczna ludność Łotwy powinna być proporcjonalnie reprezentowana w organach władzy republiki³. Temat rosyjskojęzycznych mieszkańców Łotwy i Estonii pojawiał się także w rozmowach prezydenta Federacji Rosyjskiej m.in. z Komisarzem Praw Człowieka Rady Europy Álvaro Gil-Roblesem⁴, prezydentem Francji Jacques'em Chirakiem, kanclerz Niemiec Angelą Merkel⁵, czy prezydentem Finlandii Tarją Hallonen⁶. Jak widać, Putin wykorzystywał każdą okazję, aby podkreślać problem rosyjskojęzycznych mieszkańców Pribałtyki. Jako wytrawny dyplomata starał się pobić zachodnioeuropejskich polityków ich własną bronią – zarzucając państwom, które znalazły się w strukturach UE, łamanie praw człowieka.

Legitymacją dla działań prezydenta miało być ponad 2 tys. listów poświęconych sytuacji „rodaków” w krajach bałtyckich, w większości negatywnie oceniających ich status i zachęcających głowę państwa do zdecydowanej reakcji. Informację taką w listopadzie opublikowała Kancelaria Prezydenta⁷.

Także specjalny przedstawiciel prezydenta Rosji ds. UE Siergiej Jastrżembski tuż przed wstąpieniem krajów bałtyckich do UE wyraził nadzieję, że ich

---

¹ Б. Печников, *В Литве практически нет различий в правах граждан и неграждан*, <<http://www.rian.ru/politics/20040221/532273.html>> 21.02.2004.

² *Совместная пресс-конференция с Премьер-министром Ирландии Берти Археном и Председателем Комиссии Европейских сообществ Романо Проди по окончании встречи на высшем уровне Россия – Европейский союз*, 21 мая 2004 года, <<http://archive.kremlin.ru/text/appears/2004/05/64688.shtml>>.

³ *Пресс-конференция для российских и иностранных журналистов*, 23 декабря 2004 года, <<http://archive.kremlin.ru/text/appears/2004/12/81691.shtml>>.

⁴ *Путин встречается с комиссаром СЕ по правам человека*, <<http://www.rian.ru/politics/20040527/599077.html>> 27.05.2004.

⁵ *Лидеры Германии и Франции высоко оценивают действия правительства России по развитию трубопроводной системы РФ*, <<http://www.rian.ru/economy/20040831/668310.html>> 31.08.2004.

⁶ *Заявления для прессы и ответы на вопросы по окончании российско-финляндских переговоров*, <http://archive.kremlin.ru/appears/2004/12/14/2200_type63377type63380_81181.shtml>14.12.2004.

⁷ *О некоторых проблемах русскоязычного населения стран Балтии*, <<http://archive.kremlin.ru/pmail/report/2004/11/79290.shtml>>10.11.2004.

rosyjskojęzyczni mieszkańcy nie zostaną ludźmi drugiej kategorii. Podkreślił też, że Rosja zrobi wszystko, aby

wysokie europejskie standardy praw i swobód człowieka, które funkcjonują w całej UE, zostały rozciągnięte na terytorium nowej „dziesiątki”, przede wszystkim Estonii i Łotwy⁸.

W późniejszym czasie przedstawiciel Putina w Brukseli wręcz uzależnił podpisanie umów granicznych z Estonią i Łotwą od zdecydowanych postępów w rozwiązywaniu problemów mniejszości rosyjskojęzycznej⁹, obciążając Brukselę odpowiedzialnością za brak poprawy w tej kwestii¹⁰.

Jastrżembski, tak jak inni politycy rosyjscy, podkreślał, że Rosja nie żąda żadnych specjalnych przywilejów, tylko tego, co gwarantuje obywatelom państw członkowskich Unia Europejska, która w związku z powyższym powinna zaangażować się w rozwiązanie problemu¹¹.

Temat praw „rodaków” w Pribałtyce pojawiał się także w wypowiedziach premiera Michaiła Fradkowa, m.in. w rozmowie z premierem Finlandii Mattim Tanelim Vanhanenem¹², czy też na spotkaniu szefów rządów Rady Państw Morza Bałtyckiego¹³.

Głos w tej sprawie bardzo często zabierało Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, włącznie ze stojącym na jego czele w tym okresie Igiorem Iwanowem, a następnie Siergiejem Ławrowem. Na ten temat rozmawiano m.in. z Álvaro Gil-Roblesem¹⁴, ambasadorami państw Unii Europejskiej¹⁵,

---

⁸ Ястржембский надеется, что после расширения ЕС русскоязычные в Латвии и Эстонии не станут людьми второго сорта, <<http://www.rian.ru/politics/20040429/580434.html>> 29.04.2004.,

⁹ А. Шишло, Решение проблем нацменьшинств в Эстонии и Латвии откроет дорогу к подписанию соглашений с РФ о госгранице – Ястржембский, <<http://www.rian.ru/politics/20040922/688525.html>> 22.09.2004.

¹⁰ Москва возлагает на ЕС ответственность за несоблюдению прав и свобод русскоязычного населения в Латвии и Эстонии, <<http://www.rian.ru/politics/20040928/692798.html>> 28.09.2004.

¹¹ Ястржембский призывает ЕС вмешаться в ситуацию с положением русскоязычного населения в странах Балтии, <<http://www.rian.ru/politics/20040923/689439.html>> 23.09.2004.

¹² Фрадков встретится с премьер-министром Финляндии, <<http://www.rian.ru/politics/20040524/595806.html>> 24.05.2004.

¹³ Фрадков вылетает в Таллин на встречу глав правительств Совета государств Балтийского моря, <<http://www.rian.ru/politics/20040620/615674.html>> 20.06.2004.

¹⁴ Стенограмма выступления Министра иностранных дел Российской Федерации С.В. Лаврова по итогам встречи с Комиссаром Совета Европы по правам человека Альваро Хиль-Роблесом в Москве 27 мая 2004 года, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/6ba453646c1339c1c3256ea1004deee4?OpenDocument>.

¹⁵ МИД России и послы государств-членов ЕС обсудили итоги Московского саммита и международные проблемы, <<http://www.rian.ru/politics/20040615/612447.html>> 15.06.2004.

ministrami spraw zagranicznych Szwecji i Finlandii¹⁶ czy Javierem Solaną¹⁷. Nie omieszkało wspominać o tym zagadnieniu podczas spotkań OBWE¹⁸, a także w udzielanych wywiadach (np. telewizji Al Jazeera, czy gazecie „Financial Times”)¹⁹. W wypowiedziach tych przewijały się stałe motywy, czyli zarzucanie Europie stosowania podwójnych standardów i stwierdzenia, że w UE nie może być obywateli drugiej kategorii, wzywianie krajów nadbałtyckich do wprowadzania w życie rekomendacji OBWE i Rady Europy.

MSZ Federacji Rosyjskiej na bieżąco komentował wydarzenia związane z problemem rosyjskojęzycznych mieszkańców Łotwy i Estonii, starając się podkreślać ich niekorzystną sytuację i wywołany nią niepokój władz w Moskwie.

Już 5 stycznia oficjalny przedstawiciel MSZ Federacji Rosyjskiej Aleksander Jakowienko odniósł się do poprawek do „Prawa o cudzoziemcach” przyjętych przez parlament Estonii, które pozbawiały mieszkających w tym kraju rosyjskich emerytów wojskowych i ich rodziny możliwości otrzymania stałego pozwolenia na zamieszkanie. Stwierdził, że zmiany te są niezgodne z porozumieniem z 26 lipca 1994 r. i oskarżył rząd w Tallinie o złą wolę i niechęć do rozmów ze stroną rosyjską²⁰.

---

¹⁶ *Отчеты официального представителя МИД России на вопросы РИА „Новости” в связи с визитом в Москву министра иностранных дел Швеции Л. Фрейвальдс, 1 марта, „Дипломатический Вестник” 2004, № 4 (апрель), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/12781be32ef2724dc3256e9b0033c36e?OpenDocument>; Стенограмма выступления Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова на пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Финляндии Э.Туомийо в Москве 21 июня 2004 года, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/6703b0d9d50d69eac3256eba00554e34?OpenDocument>.*

¹⁷ *Стенограмма выступления Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова на пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Нидерландов Б.Ботом, Министром иностранных дел Люксембурга Ж.Ассельборном, членом комиссии Европейских сообществ К.Паттенном и Генеральным секретарем Совета Европейского союза/Высоким представителем по общей внешней политике и политике в области безопасности ЕС Х.Соланой, Гаага, 19 октября 2004 года, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/007791ed808b5cbbc3256f33003c8ca0?OpenDocument>.*

¹⁸ *Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на 12-м заседании Совета министров иностранных дел ОБСЕ, София, 7 декабря 2004 года, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/90a9b219c0f99159c3256f63003a18b5?OpenDocument>.*

¹⁹ *Отчеты Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы телеканала „Аль-Джазира”, 10.09.2004, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/5a595163b448a086c3256f0b00439740?OpenDocument>; Статья Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова „Реформа усилит значимость ОБСЕ”, опубликованная 29 ноября 2004 года в газете „Файнэншл таймс”, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/2fee282eb6df40e643256999005e6e8c/b404e29110bcd8f7c3256f5b00450326?OpenDocument>.*

²⁰ *Заявление официального представителя МИД России 5 января в связи с утверждением Президентом Эстонии поправок к закону „Об иностранцах”, „Дипломатический Вестник” 2004, № 2 (февраль), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/19c2fdee616f12e54325688e00486a45/1f0859fcdc150b69c3256e5f0050c199?OpenDocument>.*

Jednym z najczęściej komentowanych problemów w stosunkach z Łotwą była reforma szkolnictwa, która ograniczała nauczanie w języku rosyjskim. Praktycznie przez cały rok przedstawiciele MSZ Rosji składali oświadczenia na ten temat – planowane zmiany spowodowały liczne protesty rosyjskojęzycznych mieszkańców republiki. Już 14 stycznia MSZ FR zganiał wypowiedzi łotewskiego ministra oświaty Kárlisa Šadurskisa pod adresem obrońców rosyjskojęzycznych szkół. W komentarzu znalazło się m.in. zdanie:

Widocznie, oficjalne osobistości Łotwy wolą „polowanie na czarownice”, zamiast żmudnego, cierpliwego omawiania proponowanych społeczeństwu reform i stworzenia takiego ich wariantu, który odpowiadałby wszystkim mieszkańcom Łotwy²¹.

Praktycznie przez cały rok MSZ w oficjalnych komentarzach czy przez usta swoich przedstawicieli odnosił się do sytuacji mniejszości rosyjskojęzycznej w krajach nadbałtyckich. Miało to najczęściej miejsce po nagłaśnianych demonstracjach „rodaków”²², decyzjach parlamentu²³ bądź wypowiedziach polityków.

W komentowanie sytuacji wokół reformy szkolnictwa angażowały się także inne ważne instytucje Rosji. W lutym Duma uchwaliła odezwę do parlamentu łotewskiego, w której wezwano łotewskich parlamentarzystów do zmiany podejścia w sprawie reformy, wskazując na jej negatywne skutki. Wiceprzewodnicząca Dumy Liubow Sliska stwierdziła nawet, że na wszystkie propozycje rosyjskie strona łotewska reaguje „chorobliwie”, a sytuacja ludności rosyjskojęzycznej systematycznie się pogarsza – i w związku z tym Rosja musi przedsięwziąć „poważne kroki”, aby sprawę ostatecznie uregulować²⁴. W podobnym tonie

---

²¹ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно высказываний министра образования Латвии К. Шаду-рскиса в адрес защитников русских школ*, 14 января, „Дипломатический Вестник” 2004, № 2 (февраль), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/6a1043de42ef2766c3256e5f0050c177?OpenDocument>.

²² Patrz np. *Заявление Министерства иностранных дел Российской Федерации в связи с планами латвийских властей ограничить с 1 сентября 2004 года преподавание на русском языке в средних школах для нацменьшинств*, <<http://www.mid.ru/ns-dgpcn.nsf/8f29680344080938432569ea00361529/432569ee00522d3cc3256e7c002a1913?OpenDocument>>19.04.2004.

²³ Patrz np. *В связи с подготовкой в Латвии закона об изменениях в Конституции страны, предусматривающего возможность для иностранцев – граждан Евросоюза участвовать в муниципальных выборах и работе самоуправлений*, <<http://www.mid.ru/ns-dgpcn.nsf/8f29680344080938432569ea00361529/432569ee00522d3cc3256ea800277c95?OpenDocument>>2.06.2004.

²⁴ *Депутаты Госдумы призывают сейм Латвии не разрушать систему среднего образования на русском языке*, <<http://www.rian.ru/politics/20040205/520523.html>>5.02.2004; *Слиска о проблемах русскоязычного населения в Латвии*, <<http://www.rian.ru/politics/20040205/520525.html>>5.02.2004.

przed deputowanymi wypowiadał się także wiceminister spraw zagranicznych Walerij Łoszczinin²⁵.

Ale sami Rosjanie zdawali sobie sprawę, że ich odezwy tak naprawdę niewiele mogą zmienić – wiceprzewodniczący Dumy Dmitrij Rogozin stwierdził wręcz, że to, co robi Duma, nie ma znaczenia, w przeciwieństwie do działań samych mieszkańców Łotwy. Według niego jedynym wyjściem z impasu mogła być współpraca w trójkącie Rosja–UE–Łotwa²⁶. Podobnie sądził Michaił Margielow, przewodniczący komitetu ds. międzynarodowych Rady Federacji, który uważał, że rozwiązać go mogą tylko instytucje międzynarodowe²⁷.

Mimo tych pesymistycznych wypowiedzi, Duma starała się nadal aktywnie uczestniczyć w wydarzeniach. Jej przewodniczący Andriej Kokoszin w jednym z wywiadów stwierdził, że Rosja powinna wesprzeć Sztab Obrony Rosyjskich Szkół, gdyby ten zdecydował się zwrócić do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁸. Gdy przedstawiciele Sztabu pod koniec lutego przybyli do Moskwy, zostali przyjęci przez Rogozina, który stwierdził, iż kraje UE powinny zająć się sytuacją wokół reformy łotewskiego szkolnictwa. Jednocześnie zapowiedział swój przyjazd na Łotwę, gdzie na początku marca miał się odbyć zjazd w obronie wykształcenia w języku rosyjskim. Wizyta ta ostatecznie nie doszła do skutku, ponieważ nie otrzymał łotewskiej wizy, co powszechnie wiązano z jego krytycznymi wypowiedziami²⁹. Nie był jedynym – kilka miesięcy później Tatiana Połoskowa, profesor Akademii Dyplomatycznej MSZ, nie została wpuszczona na terytorium Łotwy, a potem także kierownik drugiego departamentu europejskiego MSZ Michaił Demurin. Pierwszy wypadek przeszedł bez większego echa, ale w przypadku Demurina, wybierającego się na międzynarodową konferencję „Kraje bałtyckie i Rosja w Wielkiej Europie XXI wieku”, brak zgody na wjazd określono wręcz jako „wrogi krok”, przy okazji poddając ostrej krytyce politykę Rygi wobec Rosji, a także wobec mniejszości naro-

---

²⁵ *Россия намерена отстаивать права своих граждан, проживающих в странах Содружества – МИД РФ*, <<http://www.rian.ru/politics/20040209/523353.html>>9.02.2004.

²⁶ *Проблемы русского меньшинства в Латвии окончательно могут быть решены только при участии Евросоюза – Rogozin*, 5.02.2004, <<http://www.rian.ru/politics/20040205/521100.html>>.

²⁷ *Выступление Постоянного Представителя России А.Ю. Алексеева на заседании Постоянного совета ОБСЕ по латвийской проблематике*, 12 февраля 2004 года, <<http://www.mid.ru/ns-dos.nsf/4b8edd3adb064e9f432569e70041fc52/432569d800223f34c3256e3d0040161b?OpenDocument>>.

²⁸ *Россия должна поддержать иск латвийского штаба по защите русских школ в Европейском суде по правам человека – Кокошин*, <<http://www.rian.ru/politics/20040211/525392.html>>11.02.2004.

²⁹ *Защитники русских школ в Латвии встретились с Rogozinym*, <www.rian.ru/politics/20040225/534554.html>25.02.2004; *А. Барановский, Латвийские политики по-разному расценивают отказ МИД выдать въездную визу вице-спикеру Госдумы Дмитрию Rogozину*, <<http://www.rian.ru/politics/20040228/536697.html>>28.02.1004.

dowych³⁰. Referat, który miał wygłosić Demurin, został w całości opublikowany w witrynie MSZ – jedną z jego podstawowych konkluzji było stwierdzenie, że dwustronne stosunki mogą zostać uregulowane, ale pod warunkiem, że Ryga (i Tallin) zaprzestanie antyrosyjskiej retoryki i zrezygnuje z ograniczania praw narodowych mniejszości³¹.

Podczas lutowej konferencji „Cele i wyzwania dla polityki zagranicznej Unii Europejskiej i Rosji”, odbywającej się w Berlinie, przedstawiciel FR Michał Margiełow stwierdził, że obrona praw ludności rosyjskojęzycznej będzie w najbliższych latach ważnym kierunkiem polityki zagranicznej Rosji. Tym samym potwierdził, że Moskwa nie zmieni swojego podejścia do problemu i będzie starała się nadal wszelkimi sposobami nagłaśniać go na forum międzynarodowym, oczywiście próbując przy tej okazji nadszarpnąć wizerunek Rygi czy Tallina. Świadczy o tym choćby uwaga Margielowa, iż termin „pozbawiony obywatelstwa” był używany w dokumentach programowych NSDAP³².

W kwietniu Duma uchwaliła oświadczenie „o odpowiedzialności łotewskich władz za systematyczne naruszanie praw człowieka”³³. Inne oświadczenie z tego miesiąca – „w związku z rozszerzeniem Unii Europejskiej” – podkreślało, że stosunki między Rosją a UE w dużej mierze będą zależały od zapewnienia praw człowieka i praw mniejszości narodowych na Łotwie i w Estonii³⁴.

Parlamentarzyści Dumy zwracali się o pomoc do swoich kolegów także w ramach instytucji międzynarodowych, jak to uczyniła Słiska wobec deputowanych z Włoch³⁵.

Także Rada Federacji wielokrotnie wyrażała swoje zaniepokojenie. Temat poruszał m.in. jej przewodniczący Siergiej Mironow³⁶.

---

³⁰ *Заявление МИД России*, <<http://www.mid.ru/b1.nsf/483b39647d9eb20cc3256def0051fa1f/99f506f2a5f88c01c3256e9a00298a00?OpenDocument>>19.05.2004.

³¹ *Выступление заместителя Директора Второго Европейского департамента МИД России М.В.Демурина на конференции «Балтия и Россия в Большой Европе XXI века»*, Юрмала, 28 мая 2004 года, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/432569d80022027ec3256ea2003fcf21?OpenDocument>>.

³² А. Полоцкий, *Защита прав соотечественников на постсоветском пространстве – важное направление внешней политики России – Маргелов*, <<http://www.rian.ru/politics/20040223/532893.html>>23.02.2004.

³³ *Вместо усилий по сближению национальных общин и профилактики конфликтов с 22 по 29 апреля 2004 г.*, s. 19, <www.er-duma.ru/content_files/2779.doc>.

³⁴ *Госдума приняла заявление в связи с расширением ЕС*, <<http://www.rian.ru/politics/20040429/580377.html>>29.04.2004.

³⁵ *Любовь Слиска просит содействия итальянских парламентариев в вопросе защиты прав русскоязычного населения Латвии и Эстонии*, <<http://www.rian.ru/politics/20040429/580510.html>>29.04.2004.

³⁶ *Сергей Мironов выразил обеспокоенность ситуацией с обучением на русском языке в Латвии*, <<http://www.rian.ru/politics/20040417/571400.html>>17.04.2004.

Rosyjscy przedstawiciele w OBWE starali się nagłośnić problem również na forum tej organizacji. Stały przedstawiciel Rosji Aleksander Aleksiejew w lutym na posiedzeniu Stałej Rady OBWE obrazowo przedstawił lotewską taktykę:

najpierw zaostrzyć do absurdu poprawki, i bez tego odrzucane przez rosyjską wspólnotę Łotwy, wzbudzić falę skrajnego oburzenia, a następnie wrócić do początkowego, jakoby „miękkiego” wariantu³⁷.

Ponadto dochodziło do spotkań przedstawicieli rosyjskiej dyplomacji z Wysokim Komisarzem do spraw Mniejszości Narodowych OBWE Rolfem Ekéusem, podczas których poruszano problemy mniejszości narodowych w Łotwie i Estonii³⁸.

W Radzie Europy udało się Rosjanom odnieść sukces – jak stwierdziła w marcu wiceminister spraw zagranicznych Eleonora Mitrofanowa. Instytucja ta podzielała z troską sytuację wykształcenia rosyjskojęzycznej ludności Łotwy, co zostało potwierdzone w maju, kiedy komisja monitoringu Parlamentarnego Zgromadzenia Rady Europy podtrzymała stanowisko Moskwy w sprawie Łotwy³⁹.

Sprawie tej poświęcono dużo miejsca w trakcie konsultacji na temat spraw bałtyckich dyrektora drugiego departamentu MSZ FR Aleksandra Udalcowa z wicedyrektorem departamentu europejskiego w Departamencie Stanu USA Thomasem Grahamem – specjalnym przedstawicielem prezydenta do spraw rosyjskich w Radzie Bezpieczeństwa⁴⁰. Nie przyniosły one znaczącego zbliżenia stron, a amerykańskie poparcie dla Bałtów rozdrażniło Moskwę, jak choćby materiały Departamentu Stanu zaliczające Rosję do krajów z „najgorszymi wskaźnikami w sferze praw człowieka”, jednocześnie ignorujące wydarzenia

³⁷ *Выступление Постоянного Представителя России А.Ю. Алексеев...*

³⁸ *О беседе заместителя Министра иностранных дел России В.А. Чижова с Верховным комиссаром ОБСЕ по делам национальных меньшинств Р.Экюсом*, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/432569d80022027ec3256e5300448513?OpenDocument>>9.03.2004; *О встрече заместителя Министра иностранных дел России Ю.В. Федотова с Верховным комиссаром ОБСЕ по делам национальных меньшинств Р.Экюсом*, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/432569d80022027ec3256e5400311c9e?OpenDocument>>10.03.2004; *Положение русскоязычного населения в Латвии и Эстонии ухудшилось после вступления в ЕС*, <<http://www.rian.ru/politics/20041109/728786.html>>9.11.2004.

³⁹ *Совет Европы рекомендует Латвии следовать демократическим нормам*, <<http://news.ng.ru/2004/03/04/1078396592.html>>4.03.2004; *Комиссия ПАСЕ поддержала позицию России по продолжению постмониторингового диалога в Латвии*, <<http://www.rian.ru/politics/20040526/598541.html>>26.05.2004.

⁴⁰ *Россия-США*, „Дипломатический Вестник” 2004, № 4, (апрель), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/d015b338413635edc3256e9b0033c39c?OpenDocument>.

oceniane przez Kreml jako ograniczenie praw człowieka i mniejszości narodowych na Łotwie i w Estonii⁴¹.

Politycy rosyjscy wielokrotnie powoływali się w swoich wypowiedziach na przychylnie im stanowisko części polityków czy instytucji europejskich, nie wspominając raczej o głosach przeciwnych.

Drażliwą kwestią była także sprawa granic – nieuregulowane traktatowo (oprócz Litwy), stały się granicą Rosji z NATO i UE. Zwłaszcza przystąpienie krajów nadbałtyckich do Sojuszu Północnoatlantyckiego bardzo niepokoiło polityków rosyjskich. Przeciwność NATO powstała, aby powstrzymać ekspansję Związku Radzieckiego i nadal postrzegane było w Moskwie jako antyrosyjskie. Powodem szczególnego niepokoju rosyjskich polityków był fakt, że żaden z krajów bałtyckich nie był sygnatariuszem Umowy o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, mogły one zatem stać się „szarą strefą”, w której dowolnie zwiększano by potencjał wojskowy – u bram Rosji. Nic więc dziwnego, że swoje niezadowolenie z tego powodu wyrażali m.in. Margielow⁴², Jakowienko⁴³, Ławrow⁴⁴ czy Iwanow⁴⁵, jednocześnie proponując jak najszybszą ratyfikację Umowy przez te kraje. W wypowiedziach przebijało przekonanie, że rozszerzanie Sojuszu na wschód jest tylko próbą nacisku na Rosję i odwraca uwagę Paktu od zasadniczych zadań – walki z terroryzmem i proliferacją broni masowego rażenia. Jak stwierdził Jakowienko:

Będziemy zabiegać o jak najszybsze dołączenie Łotwy, Litwy, Estonii i Słowenii do adaptowanej Umowy o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie. Alternatywę jej wejścia w życie nie widzimy.

Wydawało się, że obawy rosyjskich polityków i wojskowych potwierdziły się, gdy NATO zdecydowało się na ochronę przestrzeni powietrznej nowych członków, jeszcze przed ich oficjalnym przystąpieniem do Sojuszu. W lutym

---

⁴¹ *Комментарий ДИП МИД России в связи с докладом Госдепартамента США об усилении американской дипломатии по улучшению правозащитной ситуации в мире*, <<http://www.mid.ru/b1.nsf/483b39647d9cb20cc3256def0051fa1f/9813f6ded2b178d2c3256e9a00296f4a?OpenDocument>> 19.05.2004.

⁴² *Расширение НАТО на Восток порождает новый виток недоверия между Россией и альянсом – Михаил Маргелов*, <<http://www.rian.ru/politics/20040329/556528.html>> 29.03.2004.

⁴³ *Расширение НАТО затрагивает интересы России*, <<http://www.rian.ru/politics/20040329/556661.html>> 29.03.2004.

⁴⁴ *Интервью С. В. Лаврова российским СМИ по итогам конференции*, 1 апреля, „Дипломатический Вестник” 2004, № 5 (май), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/f11cddfcd90fb2f1c3256eb50045e8c1?OpenDocument>.

⁴⁵ *Из стенограммы ответов Секретаря Совета Безопасности Российской Федерации И.С.Иванова на вопросы в ходе встречи с представителями СМИ стран Балтии*, Москва, 29 июня 2004 года, <<http://www.in.mid.ru/ns-dos.nsf/8aa6d005cdf4b79432569e70041fdc5/432569d800223f34c3256ec50038b7ab?OpenDocument>>.

w litewskiej bazie Zokniai pojawił się samolot zwiadowczy Sojuszu AWACS. Po odrzuceniu oficjalnej prośby o uczestnictwo w jego lotach rosyjskiego obserwatora, pojawiły się głosy, że loty tego typu zagrażają bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej⁴⁶. Ponadto w marcu do patrolowania obszaru powietrznego została wydzielona para samolotów bojowych NATO. Oczywiście ich obecność miała jedynie wymiar symboliczny, ale była trudna do zaakceptowania przez Kreml. Politycy i wojskowi z państw bałtyckich mieli zresztą poważny argument, aby prosić o tego typu pomoc – ich przestrzeń powietrzna została w roku 2004, podobnie jak w latach wcześniejszych, kilkakrotnie naruszona przez samoloty rosyjskie. Strona rosyjska dementowała tego typu informacje⁴⁷, ale nie poprawiało to atmosfery wzajemnych stosunków.

Kwestię prawnego uregulowania granic Moskwa często łączyła z poprawą sytuacji rosyjskojęzycznych mieszkańców Łotwy i Estonii. Jeszcze w listopadzie wiceminister spraw zagranicznych Władimir Cziżow stwierdził, że FR nadal uzależnia podpisanie umowy o granicach od zmiany sytuacji „rodaków” w tych krajach⁴⁸, ale już pod koniec tego miesiąca i w grudniu pojawiły się głosy (m.in. przewodniczącego Komitetu Dumy do spraw stosunków międzynarodowych Konstantyna Kosaczewa i Udalcowa), że może to nastąpić w maju 2005 r. w czasie obchodów rocznicy zakończenia II wojny światowej⁴⁹.

Ocena i interpretacja wydarzeń z najnowszej historii to kolejna płaszczyzna, na której Rosja nie potrafi porozumieć się ze swoimi bałtyckimi sąsiadami. Kiedy prezydent Putin zapraszał głowy państw, których obywatele brali udział w zmaganiach II wojny światowej, nie pominął także prezydentów Litwy, Łotwy i Estonii. Ale w tych krajach oceny wydarzeń historycznych zasadniczo różnią się od ocen rosyjskich. Jak wielokrotnie podkreślali tamtejsi politycy – zakończenie II wojny światowej nie przyniosło im wolności, tylko zmianę okupanta – z niemieckiego na radzieckiego. Dlatego też w krajach tych toczyła się ożywiona dyskusja, czy prezydenci powinni pojawić się w Moskwie w maju 2005 r.

---

⁴⁶ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно позиции российской стороны по предстоящим демонстрационным полётам натовского самолета системы АВАКС в Латвии и Литве*, <<http://www.mid.ru/b1.nsf/483b39647d9cb20cc3256def0051fa1f/11ae523b551be83fc3256e44003f110b?OpenDocument>>20.02.2004.

⁴⁷ *Zob. np. Минобороны РФ: Ан-30 не нарушал воздушного пространства Эстонии*, <<http://www.rian.ru/society/20040805/647496.html>>5.08.2004; *BBC РФ: российский самолет границы с Эстонией не нарушал*, <<http://www.rian.ru/society/20041120/738573.html>>20.11.2004.

⁴⁸ *РФ не видит оснований для пересмотра своей позиции по вопросу границ прибалтийскими странами – Владимир Чижов*, <<http://www.rian.ru/politics/20041122/739931.html>>22.11.2004.

⁴⁹ *Приезд в Россию глав Латвии, Литвы и Эстонии на 60-летие Победы был бы прорывом в отношениях между странами – Косачев*, <<http://www.rian.ru/politics/20041129/746376.html>>29.11.2004; *Соглашения о границах России с Латвией и Эстонией могут быть подписаны в мае*, <<http://www.rian.ru/politics/20041203/750841.html>>3.12.2004.

Strona rosyjska starała się nakłonić sąsiadów, aby wzięli udział w uroczystościach, stosując różnego rodzaju zachęty – jak chociażby obietnice podpisania umów granicznych. Była to swojego rodzaju „marchewka”, która miała zachęcić do przyjazdu na uroczystości w Moskwie. O tym, że decyzja w tej sprawie zapadła na najwyższym szczeblu, świadczyła listopadowa wypowiedź Jastrzębskiego, który informując dziennikarzy o zaproszeniach dla prezydentów Łotwy i Estonii, powiedział także, iż prezydent Władimir Putin polecił MSZ przygotowanie dokumentów dotyczących porozumień granicznych z tymi krajami⁵⁰. Kilka dni później także Kosaczew opowiedział się za jak najszybszym podpisaniem umowy, zastrzegając jednocześnie, że jej ratyfikacja będzie trudna, a sprawę ułatwiłyby gesty dobrej woli w sprawie rosyjskojęzycznych mieszkańców republik nadbałtyckich⁵¹.

Z drugiej strony, Rosja nie miała zamiaru zrezygnować z własnej interpretacji historii najnowszej. Przykładem może być listopadowa odezwa Dumy do parlamentarzystów Litwy, Łotwy i Estonii, w której wyrażono brak zrozumienia dla głosów, wzywających do bojkotu uroczystości. Przy okazji rosyjscy parlamentarzyści po raz kolejny podkreślili wkład Armii Czerwonej w „wyzwolenie” republik nadbałtyckich, co raczej nie nastrajało pozytywnie tamtejszych polityków, tym bardziej że odezwa została zatytułowana „O 60-leciu wyzwolenia krajów bałtyckich”⁵².

Kiedy Estonia wysunęła pod adresem Rosji roszczenia za straty poniesione w czasie okupacji radzieckiej, Departament Informacji i Prasy FR opublikował oświadczenie, w którym podkreślano, że rosyjska ocena wydarzeń w Estonii w 1940 r. nie ulega zmianie, a co za tym idzie

wprowadzenie dodatkowych jednostek Armii Czerwonej i przyłączenie Estonii do Związku Radzieckiego nastąpiło w zgodzie z ówczesnie obowiązującym prawem międzynarodowym. A więc każde pretensje estońskiej strony, obejmujące żądanie materialnej rekompensaty za straty, które, jak uważają w Estonii, są wynikiem wydarzeń z 1940 r., są pozbawione podstaw.

W oświadczeniu podkreślono, że dzisiejsza, nawet skrajnie rozbieżna ocena tych wydarzeń nie powinna być wykorzystywana do dyskryminacji mniejszości narodowych⁵³.

⁵⁰ Путин пригласил президентов Латвии и Эстонии на торжественные мероприятия по случаю Дня Победы, <<http://www.rian.ru/politics/20041125/743729.html>>25.11.2004.

⁵¹ Константин Косачев высказался за скорейшее подписание договоров о границе с Латвией и Эстонией, <<http://www.rian.ru/politics/20041129/746401.html>>29.11.2004.

⁵² Госдума призвала парламентариев Латвии, Литвы и Эстонии почтить память павших за освобождение Прибалтики от фашистов, <<http://www.rian.ru/society/20041123/741063.html>>23.11.2004.

⁵³ Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно претензий Эстонии к России за „советскую оккупацию”, <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/106e7bfcd73035f04325699005bcbbb/ffe2c0236b6b8033c3256f7700656763?OpenDocument>27.12.2004.

Kwestia odszkodowań za straty poniesione przez kraje bałtyckie w XX w. wielokrotnie była komentowana przez stronę rosyjską. Rosjanie twierdzili, że popierają dążenia do obiektywnej oceny wydarzeń historycznych (trudno się oprzeć wrażeniu, że w tym wypadku pojęcie „obiektywny” znaczy zgodny z interpretacją rosyjską), ale

koniecznym warunkiem powinno być bezstronne podejście, zakładające rezygnację z dążenia do studiowania jednych okresów historycznych kosztem innych, uwzględnianie wszystkich faktów i prawa międzynarodowego, obowiązującego w tym albo innym okresie historycznym⁵⁴.

Tego typu stwierdzenia pojawiały się w oficjalnych komentarzach MSZ i wypowiedziach poszczególnych polityków (np. Fradkowa, Kosaczewa). Aby uzasadnić odrzucenie roszczeń Rygi czy Tallina, przywoływano cierpienia i straty innych narodów, w tym oczywiście Rosjan. Kolejnym argumentem były korzyści, jakie kraje bałtyckie odniosły po przyłączeniu do ZSRR – dzięki poważnym inwestycjom i uratowaniu ich przed nazizmem, którego celem było przygotowanie tych terenów pod niemiecką kolonizację⁵⁵.

Wychodząc z założenia, że najlepszą obroną jest atak, Izba Rachunkowa Federacji Rosyjskiej opublikowała na swojej stronie informację, że do tej pory nie zostały uregulowane prawa własności, nierozwiązane zagadnienia wzajemnego uznania praw własności i otrzymania przez Rosję rekompensaty za własność byłego ZSRR pozostawionego na terytorium Łotwy, Litwy i Estonii. Oceniono, że Rosja wzięła na siebie zadłużenie tych państw wynikające ze zobowiązań ZSRR

---

⁵⁴ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно публикации в Эстонии ряда докладов по периоду ее пребывания в составе СССР, 18 мая, „Дипломатический Вестник” 2004, № 6 (июнь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/1d833d5b65272a66c3256edf004618c9?OpenDocument>.*

⁵⁵ *Zob. np.: Расширение Евросоюза и интересы России. Пресс-конференция Председателя Комитета Госдумы по международным делам Константина Косачева, <<http://www.rian.ru/politics/20040520/593987.html>>20.05.2004; Михаил Фрадков считает неправомочным вопрос выплаты Россией компенсации Эстонии за нахождение ее в составе СССР, <<http://www.rian.ru/politics/20040620/615803.html>>20.06.2004; Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с публикациями, касающимися периода пребывания Эстонии в составе СССР, 12 июня, „Дипломатический Вестник” 2004, № 7, (июль), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/7dabaa7e496520fdc3256ef500491599?OpenDocument>; О встрече заместителя Министра иностранных дел Российской Федерации В.А.Чижова с Секретарем МИД Литвы Э.Игнатавичюсом, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/432569d80022027ec3256eba002cd1a0?OpenDocument>>19.06.2004; Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно интервью Президента Литвы В. Адамкуса „Независимой газете” от 18 августа 2004 г. 20 августа, „Дипломатический Вестник” 2004, № 9 (сентябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/e31c642bf4c3c340c3256f47004dce27?OpenDocument>.*

w wysokości 3,06 miliarda dolarów, a przy wyprowadzaniu wojsk rosyjskich z republik nadbałtyckich pojawiło się szereg zaniedbań – m.in. nie zapewniono ochrony socjalnej wojskowym, członkom ich rodzin i emerytom. Dlatego też Izba skierowała do rządu i Kancelarii Prezydenta propozycję, aby przedsięwzięły wszelkie możliwe kroki do osiągnięcia porozumienia z krajami bałtyckimi w celu regulacji wszelkich zagadnień majątkowych i finansowych⁵⁶, czyli mówiąc wprost, ściągnięcia zaległego zadłużenia. Nie było to może zbyt wiele – Litwa, Łotwa i Estonia oceniły swoje straty na 30 miliardów dolarów, ale wyraźnie pokazywało, że Moskwa nie ma zamiaru się tylko bronić.

Różnice w ocenach wydarzeń historycznych bardzo były wyraźnie widoczne także w stosunku do byłych żołnierzy Armii Czerwonej. Strona rosyjska okazywała demonstracyjny szacunek weteranom mieszkającym w krajach bałtyckich – np. ambasador Konstantin Prowałow we wrześniu złożył im życzenia z okazji 60-lecia wyzwolenia Tallina, a pracownicy ambasady wzięli udział w uroczystościach, które odbywały się w mieście⁵⁷. Nie ma wątpliwości, że wielu Estończyków uznawało takie postępowanie za wyraźnie prowokacyjne. Ale w krajach bałtyckich w 2004 r. wydano kilka wyroków skazujących „wyzwolicieli” (w sprawach przeciwko Wasilijowi Kononowowi czy Nikołajowi Tessowi na Łotwie). MSZ FR wyroki te określało jako haniebne, tym bardziej że jak w przypadku Kononowa wyrok był niższy niż czas, jaki oskarżony spędził w areszcie śledczym. Twierdzono, że mają one charakter polityczny i wiążą się z wybielaniem nazizmu w krajach bałtyckich⁵⁸.

Moskwa wielokrotnie wysuwała wobec Łotwy i Estonii oskarżenia o „heroizację” nazizmu. W tym duchu strona rosyjska szeroko komentowała także tzw. wojnę o pomniki. Przykładem może być sprawa postawienia w Estonii pamiątkowego nagrobka pułkownikowi SS Alfonsowi Rebane, pomnika legionistów estońskiej dywizji SS w Lihula i ogłaszane w tym samym czasie plany usuwania pomników dowodzącego estońskim korpusem strzelców Armii Czerwonej gen. Lembita Pärna w prowincji Lääne-Viru. Także przypadki bezczeszczenia grobów żołnierzy Armii Czerwonej z czasów II wojny światowej nie pozostawały

⁵⁶ *Между Россией и странами Балтии до сих пор не решены финансовые и имущественные проблемы*, 30 сентября 2004 года, <<http://www.ach.gov.ru/ru/news/archive/389/>>.

⁵⁷ *Посол РФ в Эстонии поздравил ветеранов с 60-летием освобождения Таллина от немецко-фашистских войск*, <<http://www.rian.ru/society/20040922/687615.html>>22.09.2004.

⁵⁸ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом СМИ относительно приговора в Латвии по „делу” бывшего партизана-антифашиста В. М. Кононова 30 апреля*, „Дипломатический Вестник” 2004, № 5 (май), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/8246dd6e7e53eadbc3256eb50045e95c?OpenDocument>; *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом СМИ о решении Верховного суда Латвии в отношении ветерана Великой Отечественной войны Н. В. Тесса 18 ноября*, „Дипломатический Вестник” 2004, № 12 (декабрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/6b581990a545e779c3256f9e003096a5?OpenDocument>.

bez echa; do ambasad poszczególnych krajów kierowano odpowiednie noty⁵⁹. Liczba takich incydentów w Estonii gwałtownie wzrosła, gdy we wrześniu rząd nakazał demontaż pomnika w Lihula, co można potraktować jako swoisty wskaźnik nastrojów społecznych. Należy w tym miejscu dodać, że (ku oburzeniu Moskwy) nie aresztowano żadnego sprawcy aktów wandalizmu⁶⁰.

Niezadowolenie strony rosyjskiej było tak duże, że w lipcu deputowani do Dumy w specjalnym oświadczeniu zaprotestowali przeciwko „rehabilitacji i heroizacji” nazizmu w krajach nadbałtyckich – wypomnieli w nim Estończykom organizowanie spotkań byłych „popleczników faszyzmu” (żołnierzy walczących w składzie 20. estońskiej dywizji SS czy „leśnych braci”). Deputowanych szczególnie wzburzyło uczestnictwo w tych wydarzeniach przedstawicieli władz (np. wicemera Tallina i byłego prezydenta Estonii Lennarta Meri), co zostało zinterpretowane jako przyzwolenie elit politycznych na tego typu inicjatywy. W dokumencie wymieniono także akty wandalizmu na Łotwie, które spotkały się, zdaniem deputowanych, z „jawną pobłażliwością władz republiki”⁶¹. Podobne oświadczenie zostało przyjęte w listopadzie⁶². „Wojna o pomniki” to w istocie spór o ocenę najnowszej historii, podobnie jak w przypadku tematu „okupacji” krajów bałtyckich przez ZSRR.

MSZ FR na bieżąco komentował wypowiedzi polityków łotewskich czy estońskich, jeżeli w jakikolwiek sposób nie zgadzały się z rosyjską wersją

⁵⁹ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ о планируемом демонтаже памятника командующему эстонским стрелковым корпусом Красной Армии Л. Пярну и установлении памятного знака полковнику СС А. Ребане, 27 мая, „Дипломатический Вестник” 2004, № 6 (июнь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/85443eb93e2b5973c3256edf004618e3?OpenDocument>; Россия направила в МИД Латвии ноту в связи с осквернением могил советских солдат, <<http://www.rian.ru/politics/20040706/627461.html>> 6.07.2004; Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом агентства Интерфакс относительно открытия памятника воинам эстонской дивизии СС в поселке Лихула, Эстония, 23 августа, „Дипломатический Вестник” 2004, № 9 (сентябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/1ab99ec0387f092cc3256f47004dce28?OpenDocument>.*

⁶⁰ *Ответ официального представителя МИД России на вопрос агентства Интерфакс в связи с актом вандализма в Эстонии, 13 сентября, „Дипломатический Вестник” 2004, № 10, (октябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/33a3395acd6321b5c3256f57003f5110?OpenDocument>.*

⁶¹ *Депутаты Госдумы возмущены попытками реабилитации нацизма в ряде государств Прибалтики, <<http://www.rian.ru/politics/20040707/628307.html>> 7.07.2004; Сборище в честь ээсовцев в Эстонии является негативным событием в жизни Европы в целом – Андрей Кокошин, <<http://www.rian.ru/politics/20040707/627633.html>> 7.07.2004; Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно проведения в Таллине слета „Союза освободителей Эстонии”, 7 июля, „Дипломатический Вестник” 2004, № 8 (август), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/4529332fd74cadacc3256f1d0044d04b?OpenDocument>.*

⁶² *Депутаты: в Прибалтике активизировались силы, стремящиеся обелить преступления фашизма, <<http://www.rian.ru/politics/20041123/741085.html>> 23.11.2004.*

historii. Jako przykład niech posłuży komentarz Departamentu Informacji i Prasy MSZ do wypowiedzi ministra spraw zagranicznych Łotwy Artisa Pabriksa w sprawie „okupacji” radzieckiej. Po odwiedzinach w Muzeum Okupacji Łotwy w Tallinie minister powiedział dziennikarzom, że jego resort planuje w najbliższym czasie zorganizowanie serii wystaw w najważniejszych politycznych centrach Europy (zwłaszcza w Strasburgu i Brukseli), których celem będzie uświadomienie społeczności międzynarodowej faktu, iż po II wojnie światowej Łotwa znalazła się pod okupacją sowiecką. Pabriks stwierdził ponadto, że Rosja potrzebuje merytorycznej dyskusji na temat najnowszej historii, analogicznej do tej, jaka odbyła się w Niemczech po zakończeniu II wojny światowej.

Wypowiedź ta wywołała gwałtowną reakcję rosyjskiego MSZ. Zestawienie ZSRR z „nazistowskim reżimem” uznano za „błuznierstwo”, a łotewskiemu ministrowi „poradzono”, by nie ograniczał swojego horyzontu do Muzeum Okupacji, ale odwiedził także inne placówki – dzięki czemu zaznajomiłby się z wpływem rosyjskim na łotewskie malarstwo, muzykę, literaturę, przemysł itp. Zdaniem Moskwy próby narzucenia przez Łotwę społeczności międzynarodowej własnej interpretacji historii są niedopuszczalne. Strona rosyjska nie omieszczała wykorzystać sytuacji do podkreślenia, że władze w Rydze wykorzystują następstwa „okupacji”, aby usprawiedliwić politykę dyskryminacji wobec ludności rosyjskojęzycznej⁶³.

Dyplomacja rosyjska skomentowała także materiał łotewskich historyków Inesisa Feldmanisa i Kárlisa Kangerisa⁶⁴ na temat łotewskiego ochotniczego legionu SS, oceniając go jako nierzetelny, oparty na jednostronnych materiałach i moralnie nieetyczny⁶⁵.

Problemem, który niepokoił władze rosyjskie, była także sprawa Obwodu Kaliningradzkiego, który po rozszerzeniu się UE został otoczony przez państwa unijne. Najważniejsze dla Moskwy było zapewnienie swobodnego tranzytu (także wojskowego) do/z Obwodu. Przed wstąpieniem Litwy do UE toczyły się intensywne rozmowy (zarówno na linii Moskwa–Bruksela, jak i Moskwa–Wilno), które miały doprowadzić do zapewnienia bezpieczeństwa przewozów. Mimo podpisanych porozumień, Rosjanie podchodzili do sprawy z dużą ostrożnością, czekając, jak będą one funkcjonować – jak w maju stwierdził Cziżow. Dodał, że kwestia

---

⁶³ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ по поводу некоторых высказываний министра иностранных дел Латвии по теме „оккупация”*, 12 августа 2004, „Дипломатический Вестник” 2004, № 9 (сентябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/15e8f6c91e986d5c3256f47004dce24?OpenDocument>.

⁶⁴ I. Feldmanis, K. Kangeris, *The Volunteer SS Legion in Latvia*, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, <<http://www.am.gov.lv/en/latvia/history/legion>>.

⁶⁵ *Комментарий к подготовленному латвийскими историками И.Фелдманисом и К.Кангерисом материалу „О латышском добровольческом легионе СС”*, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/217e024a157d88c8c3256ee000254bb3?OpenDocument>>29.07.2004.

транzytu wojennego powinna być rozwiązana w bezpośrednich rozmowach zainteresowanych stron, bez udziału Brukseli⁶⁶. Kiedy okazało się jednak, że rozmowy dwustronne nie przynoszą spodziewanych rezultatów, Rosjanie dużo przychylniej zaczęli patrzeć na udział w rokowaniach UE. Takie stanowisko zaprezentował w październiku w Hadze minister Ławrow, który optował za podpisaniem trójstronnego porozumienia⁶⁷. Na temat kaliningradzkiego tranzytu Rosjanie rozmawiali też bezpośrednio z Brukselą⁶⁸.

Rosja oceniała, że po 1 maja warunki tranzytu pogorszyły się. Taki wniosek pojawił się np. po spotkaniu prezydenta Putina z ministrem transportu Igorem Lewitinem. W podobnym tonie wypowiadał się premier Fradkow na spotkaniu Rady Państw Morza Bałtyckiego. Zagadnieniu temu poświęcono spotkania polityków, m.in. ministrów spraw zagranicznych Ławrowa i Antanasa Valionisa, wiceministra spraw zagranicznych W. Cziżowa z sekretarzem stanu MSZ Republiki Litewskiej Evaldasem Ignatavičiusem i Albinasem Janušką czy premierów Fradkova i Algirdasa Brazauskasa⁶⁹. O istniejących problemach świadczy czerwcowy wypowiedź ministra ds. sytuacji wyjątkowych Siergieja Szojgu, który ocenił, że w czasie przygotowywania ćwiczeń „Kaliningrad-2004” „trudniej było przelecieć przez Litwę, niż dostać się do Bagdadu”⁷⁰. O problemach z tranzytem wojskowym w tym samym miesiącu rozmawiali premierzy Brazauskas i Fradkow, którzy oświadczyli, że umowa tej sprawie zostanie wkrótce podpisana⁷¹.

⁶⁶ *Замминистра иностранных дел Владимир Чижов: Мы преодолели испытание расширением Евросоюза*, „Время Новостей” z 20.05.2004, <<http://www.newstime.ru/2004/85/4/98702.html>>.

⁶⁷ *Ответы официального представителя МИД России на вопросы российских СМИ в связи с переговорами в Гааге министра иностранных дел Российской Федерации С. В. Лаврова с руководящей “тройкой” Европейского союза*, 14 октября, „Дипломатический Вестник” 2004, № 11 (ноябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/02a5dbab38a12a10c3256f87002ead7?OpenDocument>.

⁶⁸ *Zob. np.: На переговорах Россия-ЕС по калининградскому транзиту товаров сейчас обсуждаются конкретные вопросы – Ястржембский*, <<http://www.rian.ru/politics/20041026/716746.html>> 26.10.2004, czy *Ответы официального представителя МИД России на вопросы российских СМИ по отношениям Россия-Евросоюз*, 25 ноября, „Дипломатический Вестник” 2004, № 12 (декабрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/e937d152091c8f99c3256f9e003096b7?OpenDocument>.

⁶⁹ *Фрадков: ситуация с транзитом в Калининград ухудшилась*, <<http://www.rian.ru/economy/20040620/615807.html>> 20.06.2004; *Владимир Путин встретился с Министром транспорта Игорем Левитиным*, <<http://archive.kremlin.ru/text/news/2004/06/73196.shtml>> 21.04.2004; *О встрече заместителя Министра иностранных дел Российской Федерации В.А.Чижова...; Встречи С. В. Лаврова в Стамбуле*, 29 июня, „Дипломатический Вестник” 2004, № 7 (июль), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/b4a9dae7c72cc5f6c3256ef500491563?OpenDocument>; *Замглавы МИД РФ проводит в Вильнюсе консультацию о транзите в Калининград*, <<http://www.rian.ru/politics/20041129/746408.html>> 29.11.2004.

⁷⁰ *МЧС РФ намерено подписать с Литвой соглашение о правилах пролета через ее территорию*, <<http://www.rian.ru/society/20040623/618245.html>> 23.06.2004.

⁷¹ *Россия и Литва подпишут новое соглашение по транзиту в Калининградскую область российских военнослужащих*, <<http://www.rian.ru/society/20040621/616456.html>> 21.06.2004.

A sytuacja na granicy rosyjsko-litewskiej wskazywała, że o porozumienie może być trudno. Zdarzały się wypadki zwracania rosyjskich wojskowych, którzy nie posiadali odpowiednich dokumentów, a jechali w mundurach, choć bez broni, były problemy z otrzymaniem wiz. Politycy z nacjonalistycznej, wbrew swojej nazwie, Partii Liberalno-Demokratycznej chcieli zdyskontować tę sytuację, przygotowując oświadczenie „O tranzycie obywateli FR przez terytorium Republiki Litewskiej”, w którym znalazło się m.in. stwierdzenie, że „Obywatele FR zmuszeni są tygodniami stać w poniżających kolejkach, żeby otrzymać wizy na przejazd przez terytorium Litwy”. Jednak Duma odrzuciła projekt, a Kosaczew tłumaczył, że problemy z wizami mają tylko ci, którzy jadą przez Litwę do krajów trzecich, a nie Obwodu Kaliningradzkiego⁷².

Jednym z pomysłów rosyjskich, który miał ułatwić podróżowanie pasażerom do/z Obwodu, był projekt szybkiej kolei. Jednak mimo początkowych pozytywnych sygnałów ze strony litewskiej, w drugiej połowie roku zaczęło być widoczne, że raczej nie uda się go zrealizować. Siergiej Jastrzębski, komentując wrześnieową uchwałę litewskiego sejmiku, która pod znakiem zapytania postawiła projekt, wyraził swoje „nieprzyjemne zdziwienie”; w podobnym tonie brzmiał komentarz MSZ⁷³. Strona rosyjska doszła do wniosku, że pomysł raczej nie uda się zrealizować (w komentarzach litewskich pojawiły się głosy o próbach stworzenia „korytarza”), mimo wstępnej zgody UE. Dlatego też w grudniu w czasie spotkania Ławrowa z Valionisem ten pierwszy stwierdził, że projekt jest zbyt kosztowny i nierealny⁷⁴. Była to najbezpieczniejsza forma wycofania się bez utraty twarzy.

Wydarzeniami, które bardzo negatywnie wpływały na wzajemne stosunki było wydalenie jako *persona non grata* przedstawicieli dyplomatycznych. W lutym Litwa postąpiła tak wobec trzech dyplomatów rosyjskich, oskarżając ich o szpiegostwo⁷⁵. W odpowiedzi miesiąc później trzech pracowników ambasady litewskiej w Moskwie oskarżono o działania niezgodne ze statusem dyplomaty,

---

⁷² Госдума отклонила подготовленное фракцией ЛДПР заявление „О транзите граждан РФ через территорию Литовской республики, <<http://www.rian.ru/politics/20040802/645200.html>>2.08.2004.

⁷³ Москва удивлена резолюцией литовского сейма, касающейся скоростной железнодорожной линии в Калининград – Ястржембский, <<http://www.rian.ru/economy/20040923/689545.html>>23.09.2004; Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом российских СМИ относительно резолюции Сейма Литовской Республики о сотрудничестве с Калининградской областью Российской Федерации, 15 сентября, „Дипломатический Вестник” 2004, № 10 (октябрь), <http://www.mid.ru/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/5ceb4d752c426344c3256f57003f5118?OpenDocument>.

⁷⁴ В. Водо, Главы МИД Литвы и России обсудили вопросы транзита в Калининград и участия в праздновании 60-летия Победы, <<http://www.rian.ru/politics/20041208/755129.html>>8.12.2004.

⁷⁵ Эстония: РФ вновь нарушила воздушные границы, <<http://news.ng.ru/2004/03/24/1080116421.html>>24.03.2004.

zagrożące bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej, w związku z czym w ciągu dwóch dni musieli opuścić terytorium Rosji⁷⁶. Strona litewska zareagowała na to wydarzenie spokojnie, wyrażając nadzieję, że nie popsuje ono dobrych stosunków wzajemnych. Minister Valionis stwierdził, że w Wilnie spodziewano się takiego kroku, tyle że nie sądzono, iż dotknie on osoby, które dopiero kilka miesięcy przepracowały w Moskwie. Wskazał także na fakt, że wydarzenie miało miejsce dosłownie na drugi dzień po wejściu Litwy w struktury NATO⁷⁷. W sierpniu podobne oskarżenia MSZ Rosji wysunęło wobec attaché wojskowego Sigitasa Butkusa, jednocześnie nie wyrażając zgody na akredytację pułkownika Roberta Gibasa na jego miejsce⁷⁸. Według litewskich dyplomatów były to kolejne reperkusje wydalenia z terytorium Litwy trzech pracowników ambasady Federacji Rosyjskiej – już wtedy Jakowienko uznał te działania za bezpodstawne i zastrzegł Moskwie prawo do „adekwatnych kroków”⁷⁹.

Także w stosunkach łotewsko-rosyjskich i estońsko-rosyjskich sytuacja nie przedstawiała się lepiej. Wydarzenia rozwijały się tam według scenariusza zbliżonego do litewskiego (tak jeśli chodzi o przebieg, jak i czas wydarzeń) – najpierw Łotysze i Estończycy wydalili dyplomatów rosyjskich oskarżonych o szpiegostwo, następnie w ramach retorsji Moskwa uczyniła to samo⁸⁰. W kwietniu *persona non grata* został ogłoszony jeden z dyplomatów rosyjskich w Rydze, a kilka dni później pierwszy sekretarz ambasady łotewskiej w Moskwie⁸¹.

Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Rosji Igor Iwanow, odpowiadając w czerwcu na pytania dziennikarzy bałtyckich, stwierdził nawet, że wydarzenia z początku roku były swoistego rodzaju „opłatą” wniesioną przez kraje bałtyckie za wstęp do NATO⁸².

Ponadto Margiełow łączył wydarzenia z lutego na Litwie ze skandalem, jaki wybuchł w związku z obywatelem rosyjskim Jurijem Borisowem, hojnym spon-

⁷⁶ Об объявлении персона нон грата трех сотрудников посольства Литвы в Москве, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/432569d80022027ec3256e68002ccc4?OpenDocument>>30.03.2004.

⁷⁷ Вильнюс спокойно отреагировал на высылку дипломатов из Москвы, <<http://www.rian.ru/politics/20040330/557811.html>>30.03.2004.

⁷⁸ Сообщение для печати в связи с приглашением в МИД России временного поверенного в делах Литвы в России, <http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/sps/F3C14EB87C571F3BC3256EE80033D9D5>6.08.2004.

⁷⁹ Т. Ясинская, Военный атташе Литвы в РФ объявлен „персона нон грата”, <<http://www.rian.ru/politics/20040806/648672.html>>6.08.2004.

⁸⁰ Эстония: РФ вновь нарушила воздушные границы... .

⁸¹ Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросами агентств ИТАР-ТАСС и «Интерфакс» относительно объявления о высылке из Латвии российского дипломата, <<http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/ZUstrana/432569D80022027EC3256E82002CBAE8?opendocument>>23.04.2004.

⁸² Из стенограммы ответов Секретаря Совета Безопасности Российской Федерации И.С.Иванова... .

sorem kampanii wyborczej prezydenta Rolandasa Paskasa. Wydarzenie to, szczegółowo relacjonowane przez rosyjskie media (od odebrania Borisowowi litewskiego obywatelstwa nadanego przez głowę państwa po pozbawienia Paskasa urzędu), według niego, zostało wykorzystane w walce wewnętrznej na Litwie, wyraził tylko nadzieję, że nie odbije się to negatywnie na dwustronnych stosunkach („które ostatnio weszły na nowy, konstruktywny poziom”)⁸³.

Skandal dyplomatyczny miał miejsce także w maju w związku z rzekomym pobiciem syna ambasadora Rosji w Estonii Konstantina Prowalowa. Według policji estońskiej, syn ambasadora (także Konstantin), będąc pod wpływem alkoholu, wszczął bójkę z ochroniarzem jednego z lokali, za co został dostarczony na posterunek policji. Tam nadal zachowywał się agresywnie, nie mówiąc, kim jest. Dopiero gdy na posterunek przyszedł przedstawiciel ambasady, został wypuszczony⁸⁴. Inną wersję przedstawiał rosyjski MSZ – w oficjalnym komentarzu stwierdzono, że syn ambasadora przedstawił estońskiej policji dokumenty, łącznie z wizą dyplomatyczną, ale nie uchroniło go to od pobicia na posterunku i odmówienia wykonania telefonu do ambasady. Jednocześnie zażądano ukarania winnych pobicia⁸⁵.

Rok 2004, w którym państwa bałtyckie zostały włączone w struktury NATO i UE, nie przyniósł poprawy w ich stosunkach z Rosją – co więcej, część konfliktów uległa nawet zaostrzeniu. Nie może więc dziwić, że w roku tym politycy określali wzajemne stosunki jako „lodowate” czy wręcz odwoływali się do pojęcia „zimnej wojny”⁸⁶. Działania dyplomacji rosyjskiej jednoznacznie zmierzały w kierunku osłabienia pozycji nowych członków struktur europejskich i pogorszenia ich międzynarodowego wizerunku. W tym celu sporne zagadnienia próbowano przenieść na forum instytucji międzynarodowych. Wykorzystywano po temu każdą okazję.

Z wymienionych w niniejszym szkicu zagadnień spornych w stosunkach dwustronnych Rosja–kraje bałtyckie wydaje się, że najtrudniejsze jest rozliczenie się z historią XX w., które rzutuje na wszystkie inne kwestie. Trudno wyobrazić sobie, by Moskwa przyznała się do okupacji Litwy, Łotwy i Estonii. Społeczeństwa i rządy tych krajów z kolei, celebrując odzyskaną niezależność, nierzadko drażnią potężnego sąsiada. Trudno oprzeć się wrażeniu, że swoją

---

⁸³ М. Бальнина, *Высланных из Литвы дипломатов попытались использовать в споре вокруг импичмента президенту страны – Михаил Маргелов*, <<http://www.rian.ru/politics/20040227/536361.html>>27.02.2004.

⁸⁴ В Эстонии полицией задержан сын российского посла, <<http://www.rian.ru/incidents/20040504/582601.html>>4.05.2004.

⁸⁵ Ibidem; МИД РФ потребовал от Эстонии наказать виновных в избиении сына российского посла, <<http://www.rian.ru/politics/20040506/584179.html>>6.05.2004.

⁸⁶ Zob. pr. М. Бальнина, op. cit. czy Н. Адашкевич, *Глава МИД Эстонии называет „ледяными” российско-эстонские отношения*, <<http://www.rian.ru/politics/20041006/700483.html>>6.10.2004.

państwową i narodową tożsamość budującą w dużej mierze w opozycji wobec Rosji. Z perspektywy czasu widać, że niezwykle trudno będzie osiągnąć kompromis. Z drugiej jednak strony warto zauważyć, że między Federacją Rosyjską i krajami bałtyckimi podejmowana jest współpraca gospodarcza, w naturalny sposób wynikająca z geograficznej bliskości.

Jako komentarz do powyższych rozważań może posłużyć wypowiedź Siergieja Markowa (politologa, doradcy Kremla, dyrektora Instytutu Badań Politycznych), który w marcu 2008 r. powiedział m.in.

Estonia i Łotwa to kraje antydemokratyczne. Nie prowadzą polityki antyrosyjskiej, lecz stosują antyrosyjskie prowokacje. [...] W krajach tych jawnie dyskryminowana jest ludność rosyjska. Estonii i Łotwie zależy na pogorszeniu stosunków Rosji z Unią⁸⁷.

Russia in the face of the Baltic countries – the main issues in their intercourse in 2004

In 2004 Lithuania, Latvia and Estonia were found in the NATO structures and the European Union. Russia judged negatively the process of the European integration of the Baltic countries hence when it was completed, their intercourse became worse. Among the most discussed controversial issues there should be enumerated the problem of legal establishment of the borders, the situation of the Russian-speaking people in the Baltic countries, the transport to and from the Kaliningrad District, and also extremely different interpretation of the modern history.

---

⁸⁷ F. Memches, *Słudzy i wrogowie imperium. Rosyjskie rozmowy o końcu historii*, Kraków 2009, s. 172–173.